

Nr 158.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anvisande av anslag till statens utrymningskommission m. m.; given Stockholms slott den 8 mars 1940.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 mars 1940.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller:

Statens utrymningskommission.

Den 26 januari 1940 anmälde jag inför Kungl. Maj:t frågan om tillsättande av en särskild kommission för handhavande av vissa utrymningsfrågor. Angående behovet av en ändrad organisation med avseende å handläggningen av utrymningsfrågor anförde jag därvid till en början följande.

En luftskyddsåtgärd som reste problem med de mest vittgående konsekvenser vore otvivelaktigt bortflyttningen av civilbefolkning. Ehuru denna bortflyttning i första hand endast tänktes beröra vissa kategorier av befolk-

ningen — barn till och med 14 år med lärare och vårdarinnor, blivande mödrar samt gamla, lytta och sjuka personer — och för närvarande endast planerades för ett begränsat antal särskilt hotade luftskyddsorter, kunde den dock beräknas omfatta minst 300,000 personer. Planläggningen av den betydande befolkningsomflyttning det här gällde handhades för närvarande av luftskyddsmyndigheterna, d. v. s. luftskyddsinspektionen, länsstyrelserna samt luftskyddscheferna med dem underställd personal. Tillsynen över luftskyddet inom riket utövades av luftskyddsinspektionen, under det att länsstyrelserna inom varje län handlade ledningen av detsamma.

Ehuru bortflyttningen vore en luftskyddsåtgärd, innefattade den emellertid även problem av ekonomisk och social art. Den inneslöte sålunda ett betydelsefullt arbetsmarknadsproblem. Begränsningen av bortflyttningen till de nyss nämnda befolkningskategorierna förestavades dels därav, att bortflyttningen ansåges vara den för dessa kategorier lämpligaste skyddsåtgärden, dels därav, att övriga kategorier måste utföra sin dagliga gärning inom produktionen. En utsträckning av bortflyttningen att även omfatta arbetsföra familjemedlemmar i åldrarna närmast över 14 år torde emellertid mycket väl kunna tänkas under förutsättning, att dessa ungdomar hellre borde utföra t. ex. jordbruksarbete på inkvarteringsorten än annat arbete i hemorten. Ävenledes torde man med hänsyn till arbetsmarknadens krav kunna tänka sig vissa inskränkningar i en planerad bortflyttning, givetvis under förutsättning att andra luftskyddsåtgärder vidtagits. Dessa och liknande frågor bildade emellertid i högre grad arbetsmarknadsproblem än luftskyddsproblem.

Bortflyttningen komme även, i synnerhet sedan den verkställdes, att ställa stora ekonomiska krav på samhället. Det hjälpbehov, som uppstode bland de bortflyttade, föresloges av sociala försvarsberedskapskommittén i dess den 22 december 1939 avgivna betänkande skola fyllas medelst en särskild hjälpform, statlig utrymningshjälp. Det låge i sakens natur, att handhavandet av denna utrymningshjälp hörde samman med övriga bortflyttningsåtgärder, och för dess handhavande tedde det sig önskvärt att ha tillgång till en central myndighet samt lokalorgan med utpräglad social kompetens.

Det förtjänade även framhållas, att problem av liknande karaktär, som de vilka uppstode på grund av bortflyttning vid luftskyddstillstånd, även uppkomme vid en av militära skäl betingad utrymning eller vid en flyktingsinvasion från utlandet. Planer för omhändertagandet av en flyktingsinvasion av större omfattning borde samordnas med andra utrymningsplaner och torde därför med fördel kunna uppgöras av det organ, som uppbyggdes för det svenska samhällets egna bortflyttningsbehov. En dylik centralisering vore välbetänkt även vid förberedelserna för att undvika konflikter beträffande inkvartering för olika ändamål m. m. Därigenom skulle emellertid såväl förberedelserna som arbetsuppgifterna i övrigt komma att väsentligt vidgas utöver den ram, som ursprungligen tänkts för bortflyttningen, då denna infogats såsom en detalj inom det civila luftskyddet. Redan vid planläggningen av bortflyttningsåtgärder hade det visat sig, att nu gällande ordning med dess förhållandevis starka decentralisering av ledningen varit mindre lycklig. Denna omständighet påkallade, med hänsyn till att verksamheten kunde komma att sättas på än allvarligare prov, i särskilt hög grad uppmärksamheten.

Starka såväl sociala som organisatoriska skäl talade sålunda för den ståndpunkten, att bortflyttningen av civilbefolkning, *utrymningen*, vilken från början av naturliga skäl förberetts inom det civila luftskyddets nuvarande organisation, hädanefter handlades som en självständig samhällig uppgift. Detta innebure, såvitt anginge den centrala ledningen, att en särskild utrymningsmyndighet skapades för utrymnings förberedande och verkställande.

Erfarenheterna från den genom luftskyddsmyndigheterna dittills verkställda planläggningen av utrymning hade klart visat nödvändigheten av en lokal organisation på inkvarteringsorterna redan på förberedelsestadiet. Det vore sålunda icke tillfyllest enbart med registrering och inspektion av inkvarteringsutrymmen. Såväl internatförläggningar som i viss utsträckning även enskilda bostäder, avsedda för inkvartering genom samhällets försorg, erfordrade inredning och utrustning. Dylika praktiska åtgärder kunde icke lämpligen vidtagas annat än av lokala myndigheter. Dessa erfordrades jämväl för att mottaga de bortflyttade vid ankomsten till inkvarteringsorten och där ge dem omedelbar hjälp med de praktiska inkvarteringsproblemen. Då bortflyttningen ägt rum och de bortflyttade installerat sig i den nya omgivningen, krävdes slutligen lokala myndigheter för driften av internatförläggningar, för meddelande av utrymningshjälp samt för allmän rådgivnings- och tillsynsverksamhet m. m.

Det vore min avsikt att snarast framlägga ett förslag till fullständig lösning av alla hithörande problem, varigenom utrymningen av civilbefolkning med alla dess aspekter komme att handhavas å inkvarteringsorter av kommunala inkvarteringsnämnder med starkt statligt inslag samt å utrymningsorter som hittills av den lokala luftskyddsmyndigheten eller avdelning inom densamma, båda sorterande omedelbart under en central utrymningsmyndighet.

Det vore emellertid av största betydelse, att det praktiska förberedelsearbetet för utrymningen utan dröjsmål kunde fullföljas och intensifieras under enhetlig ledning. Jag förordade därför, att en organisation av provisorisk karaktär omedelbart skapades i avvaktan på en slutgiltig lösning. En statlig utrymningskommission borde sålunda inrättas. Länsstyrelserna syntes vidare böra anbefallas att för nyssnämnda provisorietid förordna kommunala inkvarteringsledare i de orter, där mera omfattande inkvartering genom samhällets försorg planerades.

Beträffande förhållandet mellan utrymningskommissionen och luftskyddsinspektionen framhöll jag härefter, att det borde åligga kommissionen att handhava den centrala ledningen av utrymningen, men att alltjämt inspektionen skulle taga befattning med utrymningen, då det gällde att fastställa dess omfattning med hänsyn till luftskyddssynpunkter. Det borde sålunda åligga inspektionen att till Kungl. Maj:t avgiva förslag till den omfattning, i vilken utrymning borde planläggas och verkställas beträffande olika orter och befolkningskategorier.

Med avseende å utrymningskommissionens uppgifter och arbetsformer anförde jag vidare i huvudsak följande.

Utrymningskommissionens uppgifter under dess provisoriska skede och intill dess särskild instruktion för densamma utfärdades kunde närmare angivas vara att öva tillsyn över 1) registreringen av utrymningsklientelet på utrymningsorterna, 2) de lokala transportförberedelserna på utrymningsorterna och över huvud taget förberedelserna därstädes för bortflyttningens ändamålsenliga verkställande och 3) inventering, inredning och utrustning av inkvarteringsutrymmen på inkvarteringsorterna jämte övriga åtgärder för de bortflyttades mottagning därstädes.

Beträffande samtliga dessa uppgifter borde utrymningskommissionen utfärda de föreskrifter och anvisningar, som kunde anses erforderliga, samt centralt vidtaga åtgärder, ägnade att underlätta verksamhetens genomförande.

Utrymningskommissionen borde även med iakttagande av de erfarenheter, som kunde vinnas från den verksamhet, som för närvarande bedrevs för att

mottaga flyktingar, förbereda de statliga åtgärder, som kunde anses nödvändiga för mottagandet av en mera omfattande flyktingsinvasion.

Vid förberedelserna för och genomförande av utrymningen borde det vara kommissionen angeläget, att såväl luftskyddssynpunkter som arbetsmarknads-, allmänt hygieniska samt sociala och ekonomiska synpunkter i övrigt beaktades. Av största vikt torde även vara att utrymningen planerades på sådant sätt, att den möttes med förståelse och förtroende av den stora allmänheten. Kommissionen borde ock låta sig angeläget vara att söka anknytning till de frivilliga krafter och organisationer av olika slag, som intresserade sig för dithörande frågor. Kommissionen borde, i den mån den funne det erforderligt, samarbeta med luftskyddsinspektionen, försvarsstaben, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, järnvägsstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission, statens livsmedelskommission, statens transportkommission samt folkliga organisationer. För att underlätta det samarbete, varom här vore fråga, torde vid sidan av kommissionen ett rådgivande organ böra skapas innehållande representanter för de olika verksamhetsgrenar, vilka kunde komma att bliva berörda av kommissionens arbete.

Med bifall till min hemställan i ämnet beslöt Kungl. Maj:t att bemyndiga chefen för socialdepartementet att för ifrågavarande ändamål tillkalla en kommission av högst sju ledamöter, att utse en av kommissionens ledamöter att vara ordförande, att tillkalla en rådgivande nämnd för att biträda kommissionen i dess arbete, att tillkalla experter vid behandling av särskilda specialfrågor samt att förordna rörande kanslichef, sekreterare och kanslipersonal åt kommissionen.

Kungl. Maj:t beslöt därjämte, att kommissionens och den rådgivande nämndens ledamöter skulle med visst undantag åtnjuta ersättning enligt föreskrifterna i kungörelsen den 29 augusti 1921 (nr 517) med vissa bestämmelser angående kommittéer samt förklarade, att kostnaderna för kommissionens verksamhet skulle bestridas från femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Med stöd av det sålunda lämnade bemyndigandet utsåg jag därefter samma dag ledamöter i utrymningskommissionen och i dess rådgivande nämnd. Kommissionen, som antog benämningen statens utrymningskommission, trädde omedelbart i verksamhet.

I proposition denna dag, nr 148, har vidare Kungl. Maj:t på grundval av sociala försvarsberedskapskommitténs betänkande i ämnet för riksdagen framlagt förslag till förordning om utrymningshjälp m. m. Enligt 13 § i nämnda förordning skall den centrala ledningen och övervakningen av frågor om utrymningshjälp samt om vidtagande av nödiga förberedande åtgärder härför utövas av den myndighet Konungen därtill utser, medan de lokala åtgärderna med avseende å utrymningshjälpens förberedande och handhavande skola ombesörjas i utrymningskommun av dem, som utöva ledningen av luftskyddet inom kommunen, och i inkvarteringskommun av inkvarteringsnämnd enligt vad därom särskilt stadgas. Propositionen utgår från att den centrala ledningen av ärendena rörande utrymningshjälpen skall komma att utövas av statens utrymningskommission. Det förutsattes tillika, att denna kommission skall vara centralt organ även för utrymningsfrågor,

vilka icke hava direkt samband med utrymningshjälpen, i vilket hänseende räknas med att kommissionen skall i stort sett fullgöra de uppgifter, vilka skisserats i beslutet den 26 januari 1940 om kommissionens tillsättande.

I skrivelse den 3 februari 1940 har *statens utrymningskommission* gjort framställning om anvisande av medel till kommissionens verksamhet dels för tiden 1 mars—30 juni 1940, dels ock för budgetåret 1940/41.

Beträffande kostnaderna för verksamheten under tiden 1 mars—30 juni 1940 anför kommissionen i huvudsak följande.

Hos kommissionen vore eller komme under den närmaste tiden att vara anställda

4 tjänstemän med en lön av	500—650 kronor per månad			
3 » » » » »	300—400 » » »			
7 » » » » »	200—275 » » »			

Från och med den 1 mars 1940 erfordrades dessutom för verksamheten minst en tjänsteman med byggnadsteknisk sakkunskap samt viss förstärkning av biträdespersonalen vid kansliet. Med hänsyn därtill erfordrades för avlöningar till befattningshavare hos kommissionen omkring 7,500 kronor per månad. För kommissionens omkostnader kunde beräknas ett medelsbehov av 2,500 kronor för månad. Sammanlagt erfordrades alltså omkring 10,000 kronor för månad eller för tiden 1 mars—30 juni 1940 omkring 40,000 kronor.

I det av kommissionen sålunda beräknade beloppet ingå emellertid icke kostnader för avlöning till ordföranden, kanslichefen och sekreteraren, ej heller ersättningar till kommissionens andra ledamöter än ordföranden, till ledamöter i den rådgivande nämnden eller till av kommissionen anlitade experter.

Med avseende å kostnaderna för kommissionens verksamhet under nästa budgetår framhåller kommissionen, att det vore svårt att framlägga några beräkningar, enär det icke vore möjligt att bedöma vilken omfattning verksamheten skulle komma att erhålla. Kommissionen utgår emellertid från att verksamheten skall komma att i huvudsak inskränka sig till fortsatt planläggning och att kommissionen endast i mindre grad skall behöva taga befattning med inkvartering av flyktingar. Kommissionen anser sig även med dessa utgångspunkter böra räkna med att kostnaderna för kommissionens kansli skola, för månad räknat, bliva något högre än för innevarande budgetår. Under angivna förutsättningar har kommissionen uppskattat utgifterna för kommissionen under nästa budgetår till 200,000 kronor.

Till en början vill jag framhålla, att det synes mig lämpligt att för bestridande av kostnaderna för statens utrymningskommission under femte huvudtiteln anvisas särskilda anslag, därvid torde böra upptagas ett anslag för avlöningar och ett för omkostnader. Anslag för ifrågavarande ändamål torde böra anvisas redan å tilläggsstat för innevarande budgetår och böra från anslagen å tilläggsstat bestridas även de utgifter för kommissionens verksamhet, som enligt för närvarande gällande bestämmelser gäldats eller komma att gäldas från femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga. Anslagen, vilka torde kunna rubriceras statens utrymningskommission: avlöningar och statens utrymningskommission: omkostnader, synas med

Departements-
chefen.

hänsyn till svårigheten att på förhand beräkna behövliga belopp böra erhålla förslagsanslags natur.

Vad härefter angår frågan om storleken av de anslag, som erfordras för innevarande budgetår, synas mig desamma böra uppskattas med utgångspunkt från de av utrymningskommissionen framlagda beräkningarna. Dessa beräkningar äro emellertid — såsom framgår av det anförda — icke fullständiga. De sammanlagda kostnaderna för avlöningar till kommissionens ordförande och övriga ledamöter, till kommissionens tjänstemän och experter samt till ledamöter av den vid kommissionens sida ställda rådgivande nämnden torde för tiden 1 mars—30 juni 1940 kunna beräknas till omkring 12,500 kronor för månad eller tillhopa för nämnda tid till 50,000 kronor. Då härtill böra läggas avlöningskostnaderna för kommissionen under tiden före den 1 mars 1940, torde avlöningsanslaget för löpande budgetår böra upptagas till 60,000 kronor.

Kommissionens omkostnader för tiden 1 mars—30 juni 1940 uppskattar jag i likhet med kommissionen till omkring 2,500 kronor för månad. Med hänsyn till kommissionens utgifter före nämnda tid torde omkostnadsanslaget böra för innevarande budgetår upptagas till 15,000 kronor.

Jag har vid uppgörande av dessa kalkyler utgått från att utrymningskommissionens verksamhet under innevarande budgetår i huvudsak skall komma att bestå i planläggning och andra åtgärder av förberedande natur. Även vid uppskattningen av medelsbehovet för budgetåret 1940/41 utgår jag från enahanda förutsättning. Med denna utgångspunkt synas mig avlöningskostnaderna för sistnämnda budgetår kunna uppskattas till $(12 \times 12,500)$ 150,000 kronor.

Beträffande omkostnaderna är att märka, att dessa, till den del de hänföra sig till resor, under nästa budgetår torde komma att bliva ganska betydande. I betraktande härav anser jag det påkallat, att omkostnadsanslaget för budgetåret 1940/41 upptages till 50,000 kronor.

Iordningställande av inkvarteringsutrymmen i form av internat.

I förenämnda proposition har föreslagits, bland annat, att alla kostnader, som uppkomma för utrustning och inredning av sådana inkvarteringsutrymmen, vilka få karaktär av internat, skola bestridas av statsverket. Det har därvid förutsatts, att iordningställandet av internatförläggningarna i viss utsträckning skall bliva en beredskapsåtgärd och alltså äga rum, innan behov föreligger av att taga förläggningarna i bruk.

Enligt de för statens utrymningskommission vid kommissionens tillsättande meddelade direktiven ankommer det på kommissionen att handhava de med förberedelserna för anordnandet av dylika förläggningar sammanhängande ärendena och skall jämlikt vad som föreslås i nämnda proposition så vara fallet jämväl i fortsättningen.

I skrivelse den 5 mars 1940 har *statens utrymningskommission* ingivit en summarisk beräkning av statsverkets kostnader för utrustning och inredning av här avsedda internat. I skrivelsen anför kommissionen i huvudsak följande.

Antalet från vissa utrymningsorter bortflyttande, genom myndigheternas försorg inkvarterade personer kunde enligt till utrymningskommissionen inkomna planer överslagsvis beräknas till 200,000. Av dessa personer beräknades omkring 105,000 komma att förläggas i internat och 95,000 i enskild inkvartering. I internat förlagda utgjordes av 88,000 skolbarn och 17,000 genom anstaltsvård nu omhändertagna ävensom åldringar och sjuka från egen bostad, blivande mödrar m. fl.

Antalet för internatförläggning disponerade fastigheter kunde beräknas till 4,000.

Enligt utfärdade anvisningar för skolbarnsbortflyttningen skulle i den personliga utrustningen ingå bland annat bäddutrustning och matbestick. Övrig utrustning såsom sängar, möbler och husgeråd skulle tillhandahållas eller anskaffas på inkvarteringsorten. Av utrymningsplanerna framginge, att vissa förberedelser för anskaffande av förläggningsutrustning vidtagits.

För från anstalter bortflyttande borde erforderlig utrustning i stor utsträckning kunna medföras. Enskilda personer, som av myndighet anvisats plats i internatförläggning, kunde som regel icke väntas medföra annat än personliga tillhörigheter samt möjligen filt.

I den utsträckning internaten disponerade större gårdar, barnkolonier och pensionat torde materielanskaffningen kunna ordnas utan större svårigheter. Vid utrustning av samlingslokaler och i viss mån skolor kunde dock stora problem uppstå. Sådana lokaler saknade i allmänhet köksutrustning och vore i ursprungligt skick även i andra avseenden mindre lämpade för förläggning.

Vid en internatförläggning om 50 platser kunde kostnaden för fullständig materielanskaffning beräknas för varje person uppgå till lägst 45 kronor, därav 3 kronor för säng, 10 kronor för bäddutrustning, 5 kronor 50 öre för 2 lakan och 1 örngott, 15 kronor för köksutrustning och 11 kronor 50 öre för möbler och diverse.

Överslagsvis kunde beräknas, dels att av 4,000 byggnader, som kunde komma att tagas i bruk såsom internat, 2,000 måste underkastas reparationer och omändringsarbeten för en kostnad av i medeltal 500 kronor per byggnad eller sammanlagt 1,000,000 kronor, dels ock att möbler, sängutrustning och husgeråd måste anskaffas för omkring 25,000 personer för en genomsnittlig kostnad av 45 kronor per person eller för tillhoppa 1,150,000 kronor. Totalkostnaden för internatens iordningställande kunde alltså uppskattas till 2,150,000 kronor.

Kommissionen framhåller i detta sammanhang, att vid uppförande av barackförläggningar, avsedda för 25 personer och innehållande jämväl köksutrymmen, kostnaden per sängplats kunde — under förutsättning att ett större antal baracker beställdes samtidigt — beräknas till omkring 200 kronor för själva byggnaden samt 35 kronor för inventarier och dylikt. I byggnadskostnaden kunde emellertid då icke anses ingå utgifter för barackernas förseende med vattenledning och elektriskt ljus.

De av statens utrymningskommission framlagda preliminära kalkylerna rörande kostnaderna för iordningställande av internatförläggningar för evakuerade äro ägnade att ge en ungefärlig föreställning om storleken av de utgifter, som för här omförmälda ändamål kunna komma att ställas på statsverket. Däremot synas de mig icke vara tillräckligt fullständiga för att man på dem skall kunna basera en anslagsberäkning. Jag är därför icke i nuvarande läge beredd att hemställa om äskande av något anslag för iordningställande av internatförläggningar av berörda slag. Där omedelbart behov uppkommer

Departements-
chefen.

av medel för ifrågavarande ändamål, synes under innevarande budgetår tills vidare den utvägen kunna anlitas, att kostnaden får bestridas från vederbörligt anslag under förskottsstaten för försvarsväsendet m. m.

Hemställan.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att under femte huvudtiteln anvisa

- I) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40:
dels till Statens utrymningskommission: Avlöningar ett förslagsanslag av kronor 60,000;
dels ock till Statens utrymningskommission: Omkostnader ett förslagsanslag av kronor 15,000;
- II) å riksstaten för budgetåret 1940/41:
dels till Statens utrymningskommission: Avlöningar ett förslagsanslag av kronor 150,000;
dels ock till Statens utrymningskommission: Omkostnader ett förslagsanslag av kronor 50,000.

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Anders Lundstedt.